

Miskovics Anna

A popsipecsételő margójára

Kelecsényi László: A popsipecsételő

Múltidézés. Milyen jól csengő szó. Szinte simogat. A mai kor gyermekét gyakran illetik a „mobillal a kezében született" kifejezéssel. Azt hiszem a szerző, és a kötet legtöbb szereplője jobb híján, – és mennyivel jobban jártak – a „könyvvel a kezében született" jelzőt tudhatnák a magukénak, de legalábbis ők maguk az analóg világ édesgyermekei, ebben megegyezhetünk. Persze nem mindegy, kinek a múltját idézzük meg, az egyén vagy a nép múltját, nem mintha nem lenne közös metszet, hát hogy is ne volna. A kötet sok örök, de elvesztett nagyot, írókat, színészeket, rendezőket, alkotókat, a szó legnemesebb értelmében, és kisszámú még élő kicsiket sorakoztat fel; a sorrendet tekintve látszólagos tematika vagy személyes preferencia nélkül, de a kötet első, nagyszámú hányadában a legendákkal. Bár lehetséges, hogy a mű egységesebb hatást keltene, ha ez a kettő nem keveredne, s csak az óriásokra szorítkoznék. Az áttekintés során az az érzése támad az embernek, mintha egy régi fotóalbumot nézegetne, ahol a hátsó sorokban felfedezünk egy-egy arcot, mintha azt mondanánk, „jé, tényleg, ő is szerepel a képen, de rég nem láttam, pedig mekkora figura volt", s már jönnek is az adomák, tolulnak az emlékek. És a nagyszerű alakok, nemtől, kortól függetlenül kétség kívül megérdemelnek minden dicséretet. Mivel azonban a legendák egy legendás korszakban éltek és alkottak, ez szűkíti a kört, egyesek talán kiszorulnak, s talán az emlékek is meghasonulnak, tudatosan vagy tudat alatt gyakran felbukkannak ismétlődő, hasonló, vagy ugyanazon mondatok, észrevételek a különböző egységekben.

Ha egy valamit megtudtam a könyvből, az az, hogy a puha diktatúrában nem voltak, nem lehettek sztárok, erre lépten-nyomon emlékeztet a szerző. Nehéz persze belőni azt a korszakot, amire ez pontosan vonatkozik, s azt még nehezebb, mit és kit, s mi alapján nevezünk sztárnak. A sztár még csak nem is magyar szó. Persze magyarosított. Filmcsillag. Esetleg a filmművészet állócsillaga. De talán nem is a szó szemantikáját kellene megragadnunk, hanem kísérletet tennünk a fizikai meghatározásra.

Ha a kötetben szereplő színészekre gondolunk, s arra a több tízes, százas nagyságrendű filmes, illetve színházi szerepre, hangjátékra, a sajtóban, a címlapokon való megjelenésükre, a közönség érdeklődésére, megvallom, nem látom a különbséget. Rokoni, egészen pontosan anyai élmények anekdotái szerint, az olyan népszerű, jóképű színészek, mint a fiatal Kovács István bizony korabeli „rajongói leveleket" is kaptak, melyre postafordultával válasz is érkezett a lelkes „rajongóknak", s ez heti szinten, százas, ezres számban értendő. A nagy színészek után csak úgy pisiltek a lányok (és fiúk), a művésznők után nem kevésbé, csak úgy, mint az álomgyári társaik esetében. Persze nem örökítették meg a kézfejüket a Hollywood sétányon, de ettől talán még nem lettek kevesebbek. Ugyanolyan volt ez, mint a korabeli cenzúra s az alkotás viszonya, így vagy úgy, de a lényeg el- és kimondatott. A fejekben, szívekben és a köztudatban ők bizony „sztárok" voltak.

A könyv olvasása közben az a kérdés foglalkoztatott, hogy kinek, kihez szólhat a könyv? Már, ha van kiemelt közönsége. Stílusából, gondolatvezetéséből arra következtettem, hogy a szerző, az alkotók kortársainak, a Kádár-korszakban 'felnevelkedőknek', élőknek, vagy legalábbis azoknak, akik még „tudták", hogy hol volt a Nap mozi. És hogy ne tudta volna akkor a pesti ember fia és lánya, hogy majd' minden sarkon volt egy mozi. Számukra a történetek inkább egyfajta nosztalgikus visszatekintést jelenthetnek, mint sem értékes információszerzést. Az újoncok viszont a hangvétel, és a szűkre szabott terjedelem miatt kissé talán kívülállónak érezhetik magukat, egy letűnt kor kirekesztett szemlélőinek. Persze számos művész esetében, maga a szerző is másodlagos élményekből táplálkozhatott, hiszen pályájuk, akár tündöklésük, születése előtti időkre nyúlik vissza, ilyen értelemben nem tehetünk különbséget.

Annyi bizonyos, hogy míg az említett, körbejárt évtizedeknek, habár sokszor a szereplők balsorsát kiemelve, voltak előnyös és árnyoldalai, sikerei és kudarcai is, addig szembe kell néznünk azzal, hogy a kötetben, szinte minden, ami kurrens (értsd rendszerváltás utáni), az pejoratív hangulatot, értelmezést áraszt. Ennek megvan a maga realitása. A celebeken nevelkedett gépemberek utópiája. Olyanokén, akik akkor sem ismernék fel az értéket, ha a képükbe tolnák. Másfelől, veszélyes játék a múltba tekingetés, a nosztalgiázás. Ha folyvást hátrafelé tekintünk, sosem vesszük észre azt, ami előttünk van, még akkor sem, ha orra bukunk benne. Ráadásul mi magunk is könnyen idejétmúlttá válhatunk. Azt hiszem, régi igazság, hogy a szabadság felemelő, de tudni kell élni vele. A maga abszurditása, hogy a magyar kultúra (film-, színházkultúra mindenképp) aranykora, olvasván a művet pont az a 'keretek közé szorított' „átkos"

kor, mikor a szabadság reménylő csillaga igen szegényen pislákolt, s az emberek – alkotók és befogadók – csak úgy lubickoltak a számukra felkínált lehetőségek tengerében. Ez a tenger ma legfeljebb egy pocsolya. Melyben jószerivel még a lábunkat sem tudnánk leöblíteni. TTT – tűrt, tiltott, támogatott? Kettős beszéd? Ma ezeket sokaknak valóban magyarázni kéne, ez az egykori mindennapi valóság kultúrtörténeti esszékké zsugorodott. Késve érkeztek meg a művek, legyen szó egy népszerű külföldi író vagy rendező darabjáról, s bizonyos műveket betiltottak, eltiltottak a nézőktől. De, ha már említésre került Garas Dezső százötvenes szereplistája, vajon melyik kortárs színész tudna felmutatni hasonló számot? Még a töredékét sem tudnák, a tehetségesek sem. Sőt, az akkori színészek sem tudnák, ha a mában élnének. Merthogy a kötet esszenciája szerint az említett emberek nagyok voltak egy kicsinyes korban. Mekkora ellentmondás, nemde? Még a rendszerváltás gyermekei is emlékeznek egy-egy, ma már jobb esetben színházzá vedlett mozira, de elképzelhetetlen gazdagságnak tűnik az „átkos" Budapest mozi és színház kínálata, akár a szentjánosbogarak násza a nyári estéken. Érdemes talán a mérleg két végét mustrálni, és jelenteni éppenséggel lehetett egy sárga sapkáról is, leleményesség kérdése volt az egész. Mégis, ha nem akarunk mindent olyan sötéten látni, muszáj bevallanunk, a magyar ember kultúrafogyasztó volt. Bőségesen volt mit, és biza volt miből. Maga a szerző is tucatszám említi (jelentős számban diákkori) filmes, színházi, s operaélményeit, nyugodtan mondhatjuk, hogy hazajárt ezekre a helyekre, hogy a könyvekről, lemezekről már ne is beszéljünk. Mikor halljuk egy mai diáktól, hogy 3-4 filmre, színházi- és operadarabra ült be egy héten a zsebpénzéből, vagy diákmunkás fizetéséből? S kivételesen hessegessük el a rosszindulatú feltételezést az érdeklődés teljes hiányáról.

Ez a fajta kettősség, a régmúlt korok édes-bús nosztalgiája, és a mai kortól való „viszolygás", vagy távolságtartás érződik a mű utolsó szeletében is. Oda nem illő, és kidolgozatlan részletek jellemzik. Kísérletet sem tesz, hogy értéket leljen napjaink alkotásai, színészei között, pedig akad egypár gyöngyszem. Sajnálatos módon amellett a tény mellett nem mehetünk el, hogy főként a „nagyok generációjához" mérve a filmipar összetöpörödött, s manapság más mércék, más érdekek mentén, de állami finanszírozással ma is csak meghatározott művek készülhetnek, s az erre szánt költségvetés is szerényebb. Hogy ennek gyökere a 'kereslet alakítja a kínálatot' elvében keresendő, vagy máshol, abba itt nincs mód belemenni. Mindenesetre akad, aki ezt szabadságnak csúfolja, vagy 'szabadabbságnak'. Piszokság volna azt állítani, hogy a termékeny, de minőségi filmkészítés emberi akarat hiányán múlik, hogy ne lenne tettre kész,

munkára fogható alkotói-, vagy színészgárda, életképes ötletek, tanulni vágyó diáksereg, hogy minden odaveszett volna a rendszerváltáskor. Nem muszájból kerülnek be kortársnak, vagy modern műveknek mondható darabok is a filmes oktatásba, a hazai és külföldi kínálatból egyaránt. Mivel a saját merítésünk oly kevés, annál nagyobb gondot kellene fordítani a minőségi alkotásokra, és alkotókra.

Megjegyzendő, hogy a mai napig gyártanak tévéfilmeket, tévéjátékokat, legfeljebb a megnevezés változott a manapság oly divatos sorozatra (nem szappanoperára), s nagyszámban inkább kereskedelmi csatornák jóvoltából készülnek (habár kivétel erre például a 'Régimódi történet', mely a kétezres években készült, és az állami televízión volt látható). No, de komolyan vehető-e egy olyan lista, egy olyan felvetés, mely inkább cinikusan egyetlen, elég ellentmondásos személyt nevez meg a mai magyar színész macsók alfája és omegájaként? Tartok tőle, hogy nem. Az életkorok vegyességét felmutatva, a minőségi 'macsók' névsorából hogyan maradhatnak ki olyan személyek, mint Gálffi László, Kern András, Mácsai Pál, Mészáros András, Schmied Zoltán, és a sort folytathatnám. Márpedig a tényleg érdemleges művészek – tartozzanak azok bármely nem táborába –, említésének teljes hiánya azt az érzetet kelti az olvasóban, hogy a szerző nem tud, vagy nem akar az ezen kategóriába tartozó személyeket felsorolni.

Ha sorait igaznak tekintenénk, ha nem készült volna ugyanezen toll nyomán filmkalauz, melyben szép számban találhatók kortárs alkotások, akkor tényleg ideje lenne ásókat ragadni, és kiásni a magyar mozgókép- és színházkultúra sírját. De engedtessék meg nekünk, hogy addig ne temessük el őket a halhatatlan nagyok mellé, amíg egy csepp remény van, amiért érdemes jegyet váltani, távirányító után nyúlni, vagy fellapozni egy könyvet. Ha nem így tennénk, a sztárallűröktől, s sztároktól mentes (?) múltba sajnos akkor sem tudnánk visszamenni, legfeljebb egy-egy régi színházi közvetítés felvételét, vagy filmes drága kincset túrhatnánk elő a szekrényünk, vagy a digitális filmtár egyik polcáról. És, mi a magyar ember egyik legigazultabb mondása, ha nem a „Szegény ember vízzel főz"?

Kelecsényi László: A popsipecsételő
Gondolat Kiadói Kör, 2020.